

Geschiedenis in de tweede fase

Van verplicht vak naar keuzevak?

De tweede fase van het voortgezet onderwijs draait nu voor het vierde jaar (op sommige scholen voor het vijfde). Het is tijd voor groot onderhoud. Binnen een paar jaar staat ons weer een ingrijpende wijzigingsoperatie te wachten.

De landelijke invoering van studiehuis en tweede fase in 1999 stuitte al meteen op heftig verzet, met name van scholieren die begin december 1999 bij een massademonstratie in Den Haag met tomaten en eieren mikten op staatssecretaris Adelmund. Programma's waren te overladen, riepen zij, te veel onzinnige opdrachten, enzovoort. Van schrik koos Adelmund toen eieren voor haar geld. Ze kwam ijlings met enkele verzachtende maatregelen. Onder meer betekenden die voor het schoolvak geschiedenis een beperking van het aantal praktische opdrachten (tot één), een minder zware weging van dit onderdeel, en de toestemming om zowel op havo als op vwo desgewenst drie van de verplichte subdomeinen te vervangen door een historisch overzicht.

Daarna vonden docenten en leerlingen klaarblijkelijk hun draai. Vanaf de invoering van de tweede fase geniet het schoolvak geschiedenis een vaste plaats in de twee maatschappijprofielen van havo en vwo. Op de havo staan er 240 slu's voor gereserveerd, op het vwo 360. Aangezien een beduidend groter percentage leerlingen kiest voor de maatschappijprofielen in vergelijking met de natuurprofielen, mag het vak geschiedenis zich op havo-vwo-niveau verheugen in een veel grotere klantenkring dan voor 1999 het geval was. Temeer daar er op het vwo ook nog eens het vak geschiedenis-1 werd ingevoerd. Goed voor 80 slu's in het gemeenschappelijk deel, die op veel scholen in klas 4 worden ingevuld in de vorm van een vogelvlucht-overzicht van de twintigste eeuw in één wekelijks lesuur. Voor het vak maatschappijleer werden in 1999 120 slu's uitgetrokken in het gemeenschappelijk deel. Afgesproken werd toen, dat na vier jaar een nieuw combinatievak van 200 slu's

zou worden ingevoerd, waarin maatschappijleer en geschiedenis-1 zouden opgaan. De uitwerking van dit combinatievak maakte deel uit van het rapport-De Rooy, dat begin 2001 verscheen. Dit rapport geeft een plausibele invulling van de lesinhouden van het combinatievak. De VGN onderschrijft die invulling.

Evaluatie

Na de ingrijpende veranderingen in de curricula en de invoering van het studiehuis is er nog geen rust in de tent. Ook niet bij het vak geschiedenis. Het is tijd om te evalueren en te gaan praten over een stevige verbouwing van het huis.

Het ministerie heeft besloten – nog onder regime van het kabinet-Kok-II – het veld te betrekken bij toekomstige besluitvorming. Dit om het draagvlak te verwerven voor plannen die door datzelfde veld uitgevoerd moeten gaan worden. Kennelijk heeft het ministerie leergeld betaald: regelgeving van bovenaf bleek niet te werken.

Het Adviespunt Tweede Fase evalueerde de stand van zaken. Die evaluatie is te lezen in de nota *Continuïteit en Verandering* van begin 2002

downloadbaar via

www.tweedefase-loket.nl

De uitgangspunten van de tweede fase blijven hierin overeind: betere voorbereiding op het hoger onderwijs, bredere vorming, meer actuele onderwijsinhoud en meer nadruk op zelfstandige en actieve leerlingen. Ook het aantal profielen blijft gehandhaafd, maar ze mogen gecombineerd worden aangeboden.

In het gemeenschappelijk deel kan ruimte ontstaan door ANW en de combinatie geschiedenis/maatschappijleer meer in relatie te brengen met het onderwijs in de verwante vakken in het profieldeel. Concreet betekent dit dat op havo ANW alleen verplicht zal zijn voor de maatschappijprofielen, en het combinatievak geschiedenis/maatschappijleer alleen voor de natuurprofielen.

Het profieldeel omvat in principe drie vakken in plaats van vier. Deelvakken worden zoveel mogelijk afgeschaft;

vakken krijgen een grotere omvang. Nieuwe examenprogramma's bevatten geen nieuwe onderwerpen, maar aanpassingen zorgen voor meer ruimte voor leraren en leerlingen. Voor geschiedenis en enkele andere vakken is een fundamentele aanpassing voorzien (de implementatie van 'De Rooy'), die echter mogelijk nog niet per 2005 in zal gaan. Tot zover de evaluatienota.

Meepraten over aanpassingen

Rond de aanstaande jaarwisseling 2002-2003 zou het Adviespunt Tweede Fase van het ministerie van Onderwijs volgens plan een aantal wijzigingsvoorstellen sturen naar de vakbonden, vaksecties, vakinhoudelijke verenigingen en andere instanties. Het is de bedoeling dat al die instanties concrete vragen beantwoorden en zo hun mening geven over de mogelijke veranderingen. Volgens Jan Wagemakers, hoofd Adviespunt Tweede Fase, wil men op het ministerie beslist niet over één nacht ijs gaan en de noodzakelijke voeling met het onderwijsveld houden. Momenteel buigt men zich nog over de redactie van die vragen, om die zo helder en concreet mogelijk te maken; dit om mogelijke misverstanden te voorkomen. Rademakers benadrukt, dat het in de binnenkort te verschijnen enquête om voorstellen gaat, en dat er op dit moment nog helemaal geen enkel besluit is gevallen.

'Het is nog lang niet afgekaart.

Uiteindelijk zal de minister op basis van alle binnengekomen reacties de knoop moeten doorhakken. Wel is duidelijk dat er deelvakken gaan verdwijnen, en dat er meer keuzevrijheid bij de scholen komt te liggen. Ik heb met dat begrip keuzevrijheid wat moeite, want aan wie geef je dan keuzevrijheid? Aan de leerlingen? De ouders? De vaksecties? Die discussie is nog gaande. Als er maar aan bepaalde condities wordt voldaan. Het leerprogramma moet relevant zijn voor leerlingen bij hun keuze voor de vervolgstudie, het moet organiseerbaar zijn, en niet te overladen. Er zullen meer vakken in de vrije ruimte komen, die op dit moment praktisch helemaal zit dichtgetimmerd.'

Theo van Zon (SLO) verwacht evenwel dat de raadpleging in het meest gunstige geval pas in maart 2003 zal plaatsvinden. Deze verwachting werd intern al geformuleerd nog vóór de val van het kabinet-Balkenende op 16 oktober. *'Het valt te verwachten dat de tweede fase-structuur (en daarmee ook de positie van geschiedenis daarin) opnieuw controverseel wordt verklaard. Raadpleging in maart 2003 is hoogst onwaarschijnlijk om het zacht uit te drukken.'*

Wat zit er voor geschiedenis in het vat?

Misschien moeten we nog wel enkele maanden geduld hebben voordat we de voorstellen in onze postvakjes aantreffen. Medewerkers van het Adviespunt als Jan Wagemakers en Theo van Zon houden vanzelfsprekend de nodige slagen om de arm. Toch zijn we razend benieuwd, wat er voor het vak geschiedenis in het vat zit. Een complicerende factor is dat we ook nog zitten te wachten op de implementatie van het rapport-De Rooy. Hoe staat het daarmee eigenlijk? Al een tijdje is het stil rond het rapport. Navraag leert, dat een werkgroep zich momenteel bezighoudt met enkele hete hangijzers. Deze (informele) werkgroep staat overigens ook onder leiding van Jan Wagemakers. Een belangrijk knelpunt vormt de toetsingsproblematiek uit het rapport, waarover op de website van de VGN en in *Kleio* al heel wat harde noten zijn gekraakt. Ook is men nog niet uit de discussie rond de 'canon', waarover trouwe *Kleio*lezers inmiddels ook aardig kunnen meepraten.

In een mogelijk scenario konden de volgende punten wel eens van belang zijn voor het geschiedenisonderwijs:

- Het aantal vakken binnen de profielen wordt beperkt: Nederlands en Engels zitten nu al in het verplichte deel voor alle leerlingen. In Cultuur en Maatschappij worden de vijf verplichte vakken teruggebracht tot drie, in Economie en Maatschappij gaat het van vier naar drie. In de natuurprofielen hoeft er niets te worden veranderd.
- Er komt meer keuzevrijheid. Die zou bijvoorbeeld kunnen impliceren dat leerlingen binnen het profiel Economie en Maatschappij in de toekomst zullen mogen kiezen of ze geschiede-

nis, aardrijkskunde of maatschappijleer in hun vakkenpakket nemen. Binnen het profiel Cultuur en Maatschappij zou de keuze kunnen gaan tussen geschiedenis, CKV-2 en bijvoorbeeld filosofie. Deze vakken vormen dan een zogenaamd cluster binnen het profiel, zoals je ook clusters hebt voor onder andere de moderne vreemde talen. Het zou op elke school kunnen uitdraaien op een gevecht om de uren tussen de betreffende vaksecties.

- Deelvakken worden afgeschaft. Eenuursvakken werken immers niet. Dit zou impliceren dat het vak geschiedenis-1 zal verdwijnen; niet verwonderlijk, want bij invoering in 1999 is aan dit vak immers een levensduur van slechts vier jaar voorzegd, waarna het zou opgaan in het combinatievak met maatschappijleer.

Die samenvoeging komt er. De vaste Kamercommissie Onderwijs boog zich in juni 2002 over het combinatievak en de politieke partijen waren positief over de vakinhoud zoals die door de commissie-De Rooy was geformuleerd. Er was alleen één 'maar': het vak zou bij maatschappijleer ondergebracht moeten worden. Het combinatievak gaat straks waarschijnlijk gewoon 'maatschappijleer' heten, goed voor 120 slus (dus niet: 120+80 = 200). Momenteel kijkt men bij het SLO welke aanpassingen daarvoor nodig zijn. Van de 80 slus van geschiedenis-1 zou een deel (zeg 40 slus) naar geschiedenis-2 overgeheveld worden. Waar de rest blijft, is onduidelijk.

Zolang alle ballen nog in de lucht zijn, is het vanzelfsprekend prematuur om breeduit over voor- en nadelen te gaan debatteren. Dat geschiedenis de positie van kernvak binnen de maatschappijprofielen verliest zouden collega's kunnen betreuren. Maar de huidige onderwijspraktijk in de tweede fase is ook niet bepaald ideaal. We zitten met een percentage leerlingen, die het vak nu eenmaal niet gekozen hebben.

Geschiedenisdocenten hebben in dezen evenveel reden tot klagen als hun collega's van andere vakken. Wie een 4-havo-geschiedenisklas met 32 leerlingen wil motiveren, moet vaak het onderste uit de kast halen. Die geringe motivatie van veel leerlingen vormde ook een van de knelfactoren waar

Wagemakers in zijn evaluatie-onderzoek op stuitte.

Ook mag duidelijk zijn, dat het nog wel enkele jaren zal duren voordat de besluiten geëffectueerd worden die na de aanstaande discussieronde genomen worden. Genoemd werd eerder reeds de datum van 1 augustus 2005, maar de kans is reëel dat die minstens verschuift naar 2006, en dan heb je het over 4-havo en 4-vwo. Een argument voor dit (minimaal) ene jaar uitstel vormt de noodzakelijke productie-looptijd van schoolboeken. Van de generatie schoolboeken van 1999 kan men – op zijn zachtst gezegd – stellen dat die nogal wat sporen van haast vertoonde. Dat haast-effect zou voor de toekomstige lichte vermeden dienen te worden.

VGN-voorzitter Kees Weltevrede wil zich desgevraagd in dit prille stadium liever nog van commentaar onthouden. Het bestuur kan namelijk pas reageren als er echt een voorstel zwart-op-wit op tafel ligt. Hij wijst erop dat de VGN in brieven naar de Kamer voortdurend aandacht heeft gevraagd voor het belang van het vak geschiedenis en voor de implicaties van het rapport-De Rooy voor het totale curriculum vanaf de basisschool tot en met de tweede fase.

'Op de agenda van de vaste Kamercommissie voor Onderwijs van het jaar 2002 komt de herijking van de tweede fase niet meer voor. We moeten afwachten, ook bij het vak geschiedenis. Wij willen nu niet voor de muziek uitloppen. Wij zullen later ons standpunt bepalen. Wel hebben we steeds gesteld dat geschiedenis een verplicht vak moet blijven in de tweede fase.'

We wachten nu de aangekondigde vragenlijst maar even af, al duurt het nog enkele maanden voordat die komt; zeker gezien de onzekere politieke situatie van dit ogenblik. *Kleio* zal ongetwijfeld de vinger aan de pols houden.

Jan van Oudheusden

Met dank aan Stefan Boom, Huub Oattes, Theo van Zon, Jan Wagemakers, Lieke Meijs en Kees Weltevrede.